

Aleksandras ŠIDLAUSKAS

LEIDINYS PO LEIDINIO

Aleksandras ŠIDLAUSKAS pristato Lietuvos nacionalinio muziejaus išleistą knygą – žinyną „Jono Basanavičiaus premijos laureatai“. Leidinio sudarytojai ir autoriai – kraštotyrininkė Irena SELIUKAITĖ ir „Liaudies kultūros“ žurnalo darbuotojas Juozas ŠORYS detaliai supažindina su visais 37 laureatais, pateikdami jų gyvenimo aprašymus ir kūrybinių darbų apžvalgą. Tarp laureatų – žinomi Lietuvos tautosakininkai, etnologai, kraštotyrininkai, mitologijos žinovai, lietuvių etninės kultūros tyrintojai ir puoselėtojai. Paminėti garsūs mokslininkai Norbertas Vėlius, Vacys Milius, Angelė Vyšniauskaitė, Dainius Razauskas, buvę Kraštotyros draugijos vadovai Antanas Stravinskas ir Irena Seliukaitė. Spaudinys iliustruotas portretinėmis nuotraukomis ir ryšknesniais laureatų gyvenimo epizodais.

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos nacionalinis muziejus etninės kultūros specialistams, jos puoselėtojams ir saugotojams, mokytojams ir kultūrininkams, muziejininkams ir kraštotyrininkams pateikia itin vertingų leidinių, kurių turinys iš esmės atspindi svarbiausius paties muziejaus darbus. Šiemet pasirodė lituanistės kraštotyrininkės Irenos Seliukaitės ir „Liaudies kultūros“ žurnalo darbuotojo Juozo Šorio sudarytas leidinys „Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatai“. Tai kruopščiai ir dalykiškai parengta knyga, gausiai iliustruota laureatų asmeninėmis ir jų veiklą atspindinčiomis nuotraukomis. Irena Seliukaitė skaitytojus trumpai supažindina su visų laureatų gyvenimu ir jų kūrybine veikla Lietuvoje ir užsienyje, o Juozas Šorys ilgokuose aprašuose pakalbina kiekvieną pagerbtąjį. Šie konceptualūs pokalbiai jau anksčiau buvo išspausdinti savaitraštyje „Šiaurės Atėnai“ ir dvimėnesiniame žurnale „Liaudies kultūra“, kurį jau trečias dešimtmetis leidžia Lietuvos nacionalinis kultūros centras.

Knyga supažindina su 1992–2017 metų Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatais. Kaip teigiama „Įvadinėse pastabose“ – „2017 m. baigėsi vienas šios premijos etapas – nuo 2018 m. ji tapo nacionaline premija: 2017 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 640 Lietuvos Respublikos Vyriausybė įsteigė Nacionalinę Jono Basanavičiaus premiją, kurios dydis – 800 bazinių socialinių išmokų“. Kyla klausimas, kodėl premija pavadinta Jono Basanavičiaus vardu. Šis Vasario 16-osios Akto signataras iš jaunumės domėjosi tautosakos etninės kultūros pagrindais, gerai pažino kaimo žmonių gyvenimą ir jauseną, suvokė gamtos, kalendorinių ir šeimos švenčių prasmę, suprato suvalkiečių etninių tradicijų svarbą. Gyvendamas ir dirbdamas Bulgarijoje, rašė laiškus broliui į gimtinę, prašydamas jį rinkti ir užrašinėti pasakas, mitus, legendas, padavimus, kas ateityje tapo didžiąja mokslininko aistra, ilgalaikiu pomėgiu, pavirtusiu mokslinėmis studijomis.

Per 26 metus šiuo apdovanojimu įvertinta net 37 asmenys, kurie savo įvairiopa moksline, organizacine ir praktine veikla reikšmingai prisidėjo prie tautinės tapatybės stiprinimo ir išlaidavimo, proetninės kultūros plėtojimo ir plėtojimosi jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Laureatų giliai buvo suvokta, kad etniškumas ir etninė kultūra yra sudėtinė nacionalinės kultūros dalis, tautos išsaugos būdas ateityje.

PUBLICATION FOLLOWS PUBLICATION

Aleksandras ŠIDLAUSKAS presents the book 'Laureates of the Jonas Basanavičius Prize' published by the Lithuanian Art Museum. The authors and compilers of the book, the researcher of ethnic culture Irena SELIUKAITĖ, and Juozas ŠORYS, a collaborator with the magazine Liaudies kultūra (Folk Culture), present all 37 laureates in detail, together with their biographies and a description of their achievements. Well-known researchers of Lithuanian folklore, mythology and ethnic culture are among the laureates presented, including the famous scholars Norbertas Vėlius, Vacys Milius, Angelė Vyšniauskaitė and Dainius Razauskas, and the former heads of the Association for Research of Ethnic Culture Antanas Stravinskas and Irena Seliukaitė. The publication is supplemented with portraits and photographs from important episodes in the laureates' lives.

Apimlioje knygoje (464 puslapiai), kurią skoningai apipavidalino dailininkas Arūnas Prelauskas, suredagavo Nijolė Deveikienė, gausu teorinių, kultūrologinių samprotavimų, faktinių duomenų, prisiminimų apie kasmetines kraštotyres ekspedicijas, vaizdingų pasakojimų apie savo kūrybinius darbus, mokslinius tyrinėjimus, etninės medžiagos kaupimą ir ilgameitę veiklą etninės kultūros baruose. Ilgameitė buvusi Kultūros ministerijos darbuotoja Irena Seliukaitė, detalai pasakodama apie šią premiją, primena: „1922 m. filologo, dramaturgo Antano Gudelio ir bendraminčių iniciatyva įkurtos Tautos namų organizacijos taryba, be kitos veiklos, inicijavo Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos įsteigimą. Šiai idėjai pritarė ir tuometinis švietimo ir kultūros ministras Darius Kuolys“. Nuo 2001 metų premijos įteikimo iškilmės vyksta Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Prie jo kūrimo kitados yra prisidėjęs ir Jonas Basanavičius.

Dauguma laureatų savo visuomeninę veiklą pradėjo kraštotyros ekspedicijose, o tai jiems buvo itin gera pažintis su kaimo tradicine / etnine kultūra. Tai buvo daugiausia studijų metų vasaros atostogų itin prasminga veikla. Be to, iš kaimo kilę laureatai (V. Pavilionienė, V. Milius, N. Vėlius, G. Dovydaitis, V. Mačiekus, J. Vaina, A. Stravinskas, V. Rimkus, I. Seliukaitė, K. Aleksynas, S. Skrodenis, B. Kulnytė, V. Stepulis, V. Bagdonavičius) vaikystėje ir paauglystėje ypač ryškiai pajautė kaimo žmonių gyvenimo ir jausenos ypatybes, o kaimiečių išsaugotas paprotynas, darbų ir švenčių apėigos, gyva tautosakos esatis ugdė pirmines etnikos pajautas. Tai buvo tieji etniškumo ir žmonių dvasingumo šaltiniai, kurie vėliau jų gyvenime buvo nepaprastai svarbi specialybinė (lituanistika) ir mokslinių darbų atsvara, pirminis Lietuvos kaimo žmonių pažinimo ir jų dvasinio pasaulio pamatas ir pradžia.

Kai kuriems laureatams praėjusio amžiaus antrojoje pusėje eiliniuose Kraštotyros draugijos suvažiavimuose buvo suteiktas Garbės kraštotyrininko vardas už etninės kultūros faktų rinkimą, tyrinėjimą, populiarinimą ir sklaidą (V. Milius, A. Stravinskas, V. Rimkus, V. Mačiekus, J. Dovydaitis).

Daugiausia laureatų yra iš Vilniaus miesto, po vieną – iš Lenkijos (J. Vaina) ir Šiaulių (V. Rimkus) bei du mokslininkai ir kultūros veikėjai iš Jungtinių Amerikos Valstijų (J. Balys ir M. Reinienė). Premija dažniausiai įteikiama isto-

rikams ir muziejininkams, tautosakininkams ir kalbininkams, etnografams ir archeologams. Pastebėtina, kad premiją yra gavę inžinierius V. Stepulis, architektas M. Purvinas, dailininkė Ž. Mačionienė, ekonomistas V. Mačiekus, fizikas L. Klimka. Jie šalia tiesioginio specialybinio darbo tyrinėjo gimtojo krašto etniką, papildė muziejų archyvus ir ekspozicijas, dalyvavo respublikinėse kraštotyrių darbų parodose, rašė mokslines studijas, savo straipsnius spausdino lokalinėse monografijose, metiniuose leidiniuose „Kraštotyra“ ir „Mūsų kraštas“. Net šešis kartus premija buvo įteikta dviem asmenims, o 1993 metais premija apdovanoti net šeši kultūrininkai už kompleksinių kraštotyros ekspedicijų organizavimą 1963–1993 metais. Pirmąją laureate tapo garsioji dzūkaitė dainininkė, kilusi iš Kapčiamiesčio, Veronika Pavilionienė, kuri iki šiol aktyviai dalyvauja įvairiuose renginiuose, radijo ir televizijos laidoje. 2017 metų premijos nuspelnė muziejininkė Elvyda Lazauskaitė. Iškilni tautos pagarba kasmet reiškiamą tiems, kurie savo gyvenimą paskyrė etnologijai, etnografijai, kraštotyrai, tautosakai, istorijai. Tai būta ne tiktai prigimtinio pašaukimo, bet ir gilios susivokties, kad „niekas kitas šito darbo be manęs nepadarys“. Čia pravartu prisiminti istoriko, švietėjo, rašytojo Simono Daukanto darbuotes slogiomis rusų carizmo sąlygomis.

Šis laureatų sambūris – tai daugiausia pirmųjų pokario ir vėlesniųjų metų Universiteto ugdytiniai, dėję arba tęsę etninės kultūros teorinius ir praktinius pagrindus, rašę vadovėlius ir istorines, etnologines mokslines studijas, naujaip analizavę tautosaką, kalbą, darbą, kalendorines, šeimos šventes, jų apeigas ir papročius, publikavę populiarinimo straipsnius humanistinėje spaudoje (ir ne tiktai!), skleidę kilnias prieškarinio etnologų ir kraštotyrių veiklas, tradicijas. (Čia reikia prisiminti dailininką Adomą Varną, fiziką Igną Končią, muziejininką Paulių Galaunę, kraštotyrių Balį Buračą, Marijoną Čilvinaitę, Michaliną Glemžaitę, Praną Genį.) O „Aušros“ (Šiauliai) ir „Alkos“ (Telšiai) kraštotyros muziejai padėjo tvirtą pamatą kaupiant, aprašant, sisteminant ir publikuojant unikaliausią lietuvių tautos etninės kultūros paveldą. Garsiais tautosakos tyrinėtojais tapo laureatai N. Vėlius, S. Skrodenis, L. Sauka ir K. Aleksynas, etnologais – A. Vyšniauskaitė, V. Milius ir J. Kudirka, įvairių folkloro ansamblių vadovais – Z. Kelmickaitė, D. ir Z. Vyčiniai. Iki šiol nepralenkta yra tautosakos rinkėjas ir daugelio tautosakos knygų parengėjas Jurgis Dovydaitis (1907–2001), kuris per savo ilgą gyvenimą į magnetofono juosteles yra įrašęs apie šimtą tūkstančių įvairaus žanro tautosakos vienetų. To paties Universiteto auklėtinis V. Mačiekus, įgijęs ekonomisto specialybę, yra surengęs dešimtis kraštotyrių ekspedicijų. Jis, be to, buvo studentų romuviečių veiklos organizatorius ir skatintojas. A. Stravinskas ir I. Seliukaitė daugelį metų vadovavo Lietuvos kraštotyros draugijai. Muziejininkų B. Kulnytės ir E. Lazauskaitės, mitologo D. Razausko, etnokosmologo L. Klimkos etninių kultūros darbų apimtys taip pat kelia didelį nusistebėjimą. Jie tarsi gyvasis stebuklas, nes jų visur pilna, juos gerai pažįsta krašto kultūrininkai, dažnai kviesdami į teorines konferencijas ir seminarus, į konsultacijas ir pokalbius su moksleiviais, bibliotekininkais, kultūros centrų darbuotojais ir muziejininkais.

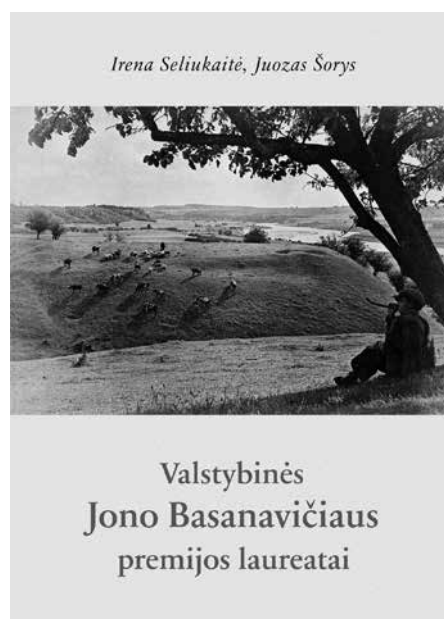
Kiekvieno J. Basanavičiaus premijos laureato unikalūs darbai – tai didelis indėlis į tautinės kultūros aruodus, kurių tyrimams skiriame vis daugiau dėmesio. Štai ši premija skiriama J. Baliui (JAV) už itin reikšmingus folkloristikos ir etnologijos

darbus; G. Dovydaičiui – už nuopelnus lietuvių etninei kultūrai renkant ir skelbiant tautosaką; J. Trinkūnui ir V. Mačiekui – už kraštotyros, romuvietiško judėjimo puoselėjimą, rezultatyvią Vilniaus universiteto kraštotyrių ramuvos veiklą; J. Kudirkai – už reikšmingus paribio lietuvių etninės kultūros tyrimus, skleidimą ir populiarinimą; L. Saukai – už nuopelnus atgaivinant J. Basanavičiaus raštų leidimą, tautosakos archyvo puoselėjimą; D. ir V. Vyčinams – už etninės kultūros puoselėjimą tarp jaunimo, už metodines konsultacijas, ekspertinę veiklą, sutartinių tyrinėjimus. Ypatingai svariai ir pastoviai visuomeninėje (daugiausia kraštotyrių) veikloje reikšėsi laureatai V. Rimkus, A. Stravinskas, I. Seliukaitė, I. Čepienė. Į mokslo aukštumas išėjo choreologė D. Urbanavičienė, mitologas D. Razauskas, vydūnistas V. Bagdonavičius, archeologas V. Vaitkevičius, finougristas S. Skrodenis. Tad nuo populiarus asmeninio mėgėjiškumo iki mokslo viršūnių – ilgas kelias, lydimas kruopštaus ir nuoširdaus darbo.

Ne vieną sykį ir ne vieną žmogų itin stebino laureatų suvokimas ir atsidavimas savo specialybei bei pamėgtam visuomeniniam darbui, o praktiniai ir metodiniai pagrindai buvo padėti dar praėjusiame amžiuje. 1961 metais atsinaujinęs kraštotyris judėjimas suteikė sparnus šiems žmonėms, kurie tinkamai pagerbti naujajame leidinyje. Tiesa, kai kurie ekspedicijų organizatoriai (N. Vėlius, J. Trinkūnas, V. Mačiekus) buvo susilaukę griežtų sankcijų ir pastovaus persekiojimo iš sovietmečio partokratinių struktūrų, tačiau ilgai išmoka apeiti ideologines užkardas ir stalinistines represijas.

Nuo 2010 metų formuojamos naujos laureatų tradicijos – kasmet vykti į Jono Basanavičiaus gimtinę prieš Vasario 16-ąją, susitikti su Vilkaviškio rajono bendruomene, kultūros ir švietimo darbuotojais bei moksleiviais. Premijos laureatai sodina ąžuoliukus Lietuvos tautinio atgimimo ąžuolyne.

Aleksandras ŠIDLAUSKAS

Irena Seliukaitė, Juozas Šorys. Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatai. – Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2018. Viršelio dailininkas – Arūnas Pregauskas